

Н.П. Гальона, Ю.С. Макарець, В.Г. Шемет

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»**

**методичні рекомендації
до написання**

Київ
2021

Н.П. Гальона, Ю.С. Макарець, В.Г. Шемет

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»**

**методичні рекомендації
до написання**

Київ
2021

УДК 378.22.016:811.161.2(079.2)

Г17

Кваліфікаційна робота з української мови на здобуття ступеня «бакалавр»: методичні рекомендації до написання / укл. Гальона Н.П., Макарець Ю.С., Шемет В.Г. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. 75 с.

У посібнику схарактеризовано всі етапи підготовки кваліфікаційної (бакалаврської) роботи, відображено чинні вимоги до її змісту та оформлення, проаналізовано типові порушення мовних норм у тексті дослідження, з'ясовано особливості процедури захисту та критерії оцінювання роботи. Посібник підготовлено згідно зі стандартом вищої освіти відповідних спеціальностей, «Положенням про екзаменаційну комісію Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова» та іншими нормативними документами Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

*Рекомендовано до друку на засіданні
Вченої ради Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
(протокол №5 від 25 листопада 2021 року)*

Рецензенти:

Караман С.О., доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри української мови Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка;

Харитоненко О.І., канд. філол. наук, завідувач кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

© Гальона Н.П., 2021
© Макарець Ю.С., 2021
© Шемет В.Г., 2021

ЗМІСТ

Передмова	5
Вступ	7
Підготовчий етап у написанні кваліфікаційної (бакалаврської) роботи	10
Вибір теми роботи та обґрунтування її актуальності	10
Актуальні напрями сучасної лінгвістики	12
Формулювання теми дослідження	14
Вибір джерел матеріалу для дослідження	17
Ознайомлення з науковою літературою та укладання бібліографії	20
Визначення мети і завдань	22
З'ясування об'єкта і предмета дослідження	23
Планування роботи	24
Основний етап дослідження: написання тексту роботи	26
Загальні рекомендації в роботі над текстом дослідження	26
Аналітичний огляд наукової літератури і теоретична основа дослідження.....	27
Використання наукових джерел у роботі	29
Цитування й плагіат	30
Збирання мовного матеріалу	32
Методологічна основа дослідження	34
Аналіз, систематизація та опис мовного матеріалу	38
Апробація результатів дослідження	41

Підсумковий етап: оформлення роботи.....	43
Вимоги до оформлення наукової роботи.....	43
Академічний стиль викладу	50
Типові порушення мовних норм	55
Підготовка до захисту і прилюдний захист.....	64
Література.....	67
Додатки.....	69

ПЕРЕДМОВА

Зміст посібника «Кваліфікаційна робота з української мови на здобуття ступеня «бакалавр»: методичні рекомендації до написання» відповідає вимогам «Положення про екзаменаційну комісію Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова», «Положення про організацію освітнього процесу в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова», «Порядку організації і проведення контролю та оцінювання знань студентів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова» та чинним стандартам вищої освіти.

Посібник покликаний допомогти студентові у підготовці кваліфікаційної (бакалаврської) роботи і містить усі необхідні рекомендації щодо вибору та формулювання теми, збирання фактичного матеріалу, опрацювання літератури, аналізу та опису мовних фактів, редагування тексту та оформлення роботи відповідно до чинних вимог. Практичні поради та наведені зразки на початковому етапі стануть у пригоді студентові під час формулювання мети й завдань, визначення об'єкта й предмета дослідження, вибору адекватних методів і джерел фактичного матеріалу, загального планування процесу дослідження.

У посібнику розглянуто всі види робіт на початковому, основному і завершальному етапах дослідження, схарактеризовано процедуру захисту результатів дослідження та критерії оцінки роботи. Відображено чинні вимоги до структури роботи, використання наукових джерел, цитування, формулювання висновків та мовного оформлення роботи. Подано реєстр типових порушень мовних норм наукового стилю з рекомендаціями щодо редагування тексту роботи.

У «Додатках» вміщено зразки оформлення титульного аркуша, змісту, а також рецензії на роботу, відгуку наукового керівника та витягу з протоколу кафедри про рекомендацію роботи до захисту.

Підготовка та успішний захист кваліфікаційної роботи, як зазначено в нормативних документах Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, є правовою підставою для присвоєння студенту відповідної кваліфікації та освітнього ступеня «бакалавр».

ВСТУП

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота з української мови – це спроба розв’язати складну мовознавчу проблему в галузі української філології. Фактично вона є професійною перевіркою, яка дає змогу виявити, наскільки студент уміє застосувати набуті за роки навчання фахові знання на практиці, якою мірою володіє методами та прийомами лінгвістичного дослідження та чи здатен зв’язно, логічно, послідовно й академічно правильно викласти результати свого наукового спостереження. Робота має містити науковий аналіз самостійно зібраного мовного матеріалу та його систематизацію, а також власні висновки автора щодо поставлених завдань.

Кваліфікаційна робота повинна мати науково-дослідницький характер, хоча в ній студент зазвичай не створює фундаментальних теорій і не формулює нових законів.

Водночас у кваліфікаційній роботі студент має продемонструвати:

- добрі знання з певного розділу української лінгвістичної науки;
- певний обсяг термінологічного апарату;
- достатнє володіння методикою аналізу та опису мовних явищ;
- навички збирання фактичного матеріалу та введення нових мовних фактів до наукового обігу;
- здатність до самостійних теоретичних узагальнень та висновків;
- уміння систематизувати отримані результати у формі словничків, реєстрів, таблиць, діаграм, переліку практичних рекомендацій.

Кваліфікаційна робота поєднує компілятивну й дослідницьку частини.

У першій студент критично опрацьовує наукову літературу з досліджуваного питання, аналізує, зіставляє й систематизує

різні позиції науковців щодо певної проблеми, а також витлумачує базові поняття й конкретизує терміновживання.

Другу, дослідницьку, студент виконує на основі самостійно зібраного мовного матеріалу, який описує, інтерпретує, класифікує, і робить узагальнення на підставі спостережень. Саме ця частина роботи є основною, і саме вона здебільшого визначає оригінальність кваліфікаційної роботи. Що більша практична спрямованість – то краща робота, а тому в ній завжди особливо цінними будуть укладені студентами словники чи реєстри словотвірних або синтаксичних моделей.

Кваліфікаційна робота повинна мати чітку структуру, послідовний виклад думок, логічне завершення, бути грамотно написаною та добре оформленою.

Серед критеріїв, за якими науковий керівник, рецензенти та члени екзаменаційної комісії оцінюють кваліфікаційну роботу, такі:

- актуальність наукової проблеми, обраної для дослідження;
- чіткість формулювань мети та завдань;
- практичне значення отриманих результатів;
- чіткість, логічність загальних висновків та їх повна відповідність поставленим завданням і меті роботи;
- доцільність використаних методів і прийомів дослідження;
- науково-теоретичне підґрунтя (обізнаність із науковою літературою, наявність у списку літератури фундаментальних праць з проблем дослідження тощо);
- повнота й чіткість у розкритті теми, глибина аналізу фактичного матеріалу;
- самостійність, оригінальність роботи;
- логічність викладу, мовне оформлення роботи, відповідність вимогам наукового стилю;
- відповідність вимогам до оформлення списку використаної літератури, списку використаних джерел; правильність покликань; структура й обсяг роботи.

Важливо також, наскільки успішно робота буде представлена перед екзаменаційною комісією під час офіційного захисту, адже оцінка значною мірою залежить від того, як студент зможе захистити основні положення, які висуває на захист.

У підготовці кваліфікаційної роботи визначають три етапи.

I. Підготовчий етап:

- вибір та обґрунтування актуальності наукової проблеми;
- формулювання теми;
- визначення мети й завдань дослідження;
- з'ясування об'єкта і предмета аналізу;
- вибір джерел фактичного матеріалу;
- початкове ознайомлення з науковою літературою;
- вибір наукових методів і прийомів;
- планування роботи.

II. Основний етап (робота над текстом):

- збирання фактичного матеріалу;
- опрацювання наукової літератури;
- аналіз, тлумачення, систематизація й опис мовних явищ;
- апробація отриманих результатів.

III. Підсумковий етап:

- оформлення наукової роботи та її остаточне редагування;
- передзахист та перевірка на академічну доброчесність, внесення змін (за потреби);
- підготовка до захисту кваліфікаційної роботи.

ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП У НАПИСАННІ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ (БАКАЛАВРСЬКОЇ) РОБОТИ

Вибір теми роботи та обґрунтування її актуальності

Написання кваліфікаційної роботи починається з вибору теми.

Часто студент звертається за переліком тем, який пропонує випускова кафедра, обирає першу-ліпшу й починає працювати над нею, не повідомивши керівника. Такий підхід є неправильним. Так само неприпустимо брати довільну тему й працювати над нею без попереднього погодження з науковим керівником. Перелік тем, пропонований кафедрою, створений для того, щоб зорієнтувати студента в можливих напрямках і проблемах дослідження, уникнути тем, які застаріли, повторюються або не мають умов для дослідження на кафедрі. Тому обравши кілька варіантів зі списку, студент має обговорити їх з науковим керівником.

Обираючи тему, студентові й керівникові варто зважати на те, щоб вона відповідала уподобанням, нахилам (науковим, професійним, культурним тощо) та рівню теоретичної підготовки студента. На випускному курсі він вже знає про основні мовознавчі проблеми, актуальні напрями та методи лінгвістичних досліджень і навіть має певні «наукові симпатії». Крім того, варто звернутися до попереднього «дослідницького» досвіду, адже на цей час студент уже виконав кілька курсових та чимало творчих робіт, має досвід участі в конференціях чи написання статей – усе це впливає на вибір теми. Кваліфікаційна (бакалаврська) робота може стати розвитком теми курсової роботи або ж її можуть визначити читацькі вподобання чи професійні плани студента

(наприклад, майбутнім журналістам, копірайтерам, фахівцям у сфері SMM цікавими будуть теми з медіалінгвістики; тим, хто бачить себе у зв'язках з громадськістю, – з лінгвоіміджології; редакторам та коректорам – з еколінгвістики тощо).

Визначають кілька важливих характеристик теми. Вона повинна:

- бути актуальною;
- відзначатися новизною та перспективністю;
- бути осяжною;
- давати простір для наукового пошуку.

Актуальність теми визначена її відповідністю сучасному вектору лінгвістичного знання та значущістю в контексті сьогоденних соціальних та культурних процесів у суспільстві. Обґрунтовуючи актуальність теми, студент має сформулювати:

- сутність проблеми, на розв'язання якої вона спрямована;
- її соціальну й наукову значущість;
- відмінність від попередніх робіт близької проблематики.

Тему вважають *новою*, якщо в такому формулюванні вона ще не була розглянута в серйозному дослідженні. Науковий об'єкт може повторюватися в різних дослідженнях, але в такому разі обирають новий фактичний матеріал, новий аспект і, відповідно, методи дослідження. Тоді змінюються предмет, мета й завдання, і це буде відображено у формулюванні теми. Наприклад, дієслова різних лексико-семантичних груп (фізичної дії, мовлення, мислення, стану, відчуття, сприймання, руху та переміщення тощо) уже були проаналізовані багатьма науковцями, які зосередили увагу на особливостях структури їхнього лексичного значення та поділі їх на лексико-семантичні групи. У нових роботах студенти обирають інші аспекти, актуальні сьогодні, – семантико-синтаксичний і функційний, коли до уваги беруть

семантико-синтаксичні ролі дієслів різної семантики і залежних від них іменних компонентів. Дієслово розглядають з погляду його предикатної функції – як головного і визначального компонента в побудові речення.

Осяжність теми визначена її конкретністю та обмеженістю. Надто широка тема не дає змоги чітко визначити об'єкт і предмет дослідження й докладно їх розглянути. Така наукова робота є поверховою і зазвичай лише повторює відомі найзагальніші положення. Наприклад, теми «Антонімія в українській мові» або «Інфінітив в українській мові» в такому формулюванні ані нові, ані осяжні для дослідження в межах кваліфікаційної роботи.

Актуальні напрями сучасної лінгвістики

Для сучасного лінгвістичного дослідження можна порекомендувати передусім такі напрями: лінгвістична семантика (семасіологія та ономасіологія), словотвірна семантика, теорія тексту (структурно-граматичний, семантичний та комунікативний аспекти), стилістика, діалектологія, лінгвоконцептологія, функційна граматика, семантичний та комунікативний синтаксис, а також соціолінгвістика, психолінгвістика, гендерна лінгвістика, лінгвокультурологія тощо.

Вагомою ознакою сьгоднішніх наукових студій, зокрема й лінгвістичних, є їх еkleктичність: межі різних галузей знання втрачають чіткість, а на помежів'ї виникають нові, які називають «маргінальними» або «інтегрованими».

У сучасному мовознавстві активно розвиваються дослідження, виконані на межі з соціологією, філософією, етнологією, психологією, когнітологією, культурологією, політологією, нейрофізіологією, прагматикою, теорією комунікації тощо.

Антропоцентрована наука орієнтується на індивіда, його мовлення, особливості мовної поведінки та мовний вплив на нього, засвоєння цінностей і культури через мову, сприйняття й структурування світу крізь її призму та за її допомогою.

Соціальна сутність мови визначає інтерес до її зв'язку з поступом суспільства, його впливу на мовну структуру й норми, до стратегій і тактик вербальної комунікації, до проблем мовної ситуації й здійснення мовної політики, а отже, і до мовного законодавства та мовних прав індивідів. Крім лінгвокультурології, соціолінгвістики, психолінгвістики, комунікативної лінгвістики, прагмалінгвістики і лінгвокогнітології, поступово формуються лінгвоіміджологія, яка намагається з'ясувати механізми формування образу мовця й оцінки мовлення, медіалінгвістика, зосереджена на мовному вимірі сучасних ЗМІ, еколінгвістика, яка трактує мову передусім як середовище існування соціуму.

Проте це ще не всі напрями, у межах яких варто шукати актуальні проблеми для досліджень. Оригінальну тему можна знайти в межах усіх лінгвістичних парадигм¹:

1) *генетичної* (дослідження з історії мови, що можуть бути зосереджені на аналізі різнорівневих змін у певній пам'ятці, на еволюції певної мовної риси протягом часового проміжку, на виявах тенденцій у різні періоди розвитку мовної системи тощо);

2) *таксономічної* (системно-структурні дослідження, предметом яких стають системні зв'язки на різних мовних рівнях – лексичному, морфологічному, синтаксичному; увага може бути зосереджена на описі засобів номінації (оказіональної, метафоричної, термінологічної, фразеологічної тощо), синтаксичних конструкцій або засобів вираження певних семантико-синтаксичних відношень, словотвірних моделей і словотвірчих засобів тощо);

---

¹ Докладніше в праці Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.

3) *комунікативно-функційної* (мовні одиниці розглядають у зв'язку з мовцем або групами мовців та в їх безпосередньому функціонуванні в різних комунікативних ситуаціях);

4) *когнітивної* (студенти ставлять собі за мету встановити зв'язок між мовними й ментальними одиницями, між ментальною й мовною картинами світу);

5) *синергетичної* (мовні одиниці та явища розглядають у двобічному взаємозв'язку із буттям, культурою, свідомістю, соціумом, нацією тощо).

Ті самі мовні одиниці, конструкції, явища можна розглядати в межах різних парадигм. Наприклад, дослідження антропонімікону може стосуватися історії антропонімічних одиниць, їх популярності на певному історичному зрізі, вживаності в групі писемних пам'яток. Можна зосередитися на «інвентаризації» сучасного офіційного іменослову, виявленні його центру й периферії, з'ясуванні типів поширених у ньому девіацій. Інтерес становить також вивчення семантичних трансформацій антропонімічних одиниць у повсякденному мовленні, що пов'язані з певними культурними чи політичними процесами, або їх прецедентності. Інші варті уваги виміри – колізія між мовною нормою в антропоніміконі та правом на ім'я; онтологічна різниця між власним і загальним іменем; когнітивна природа процесу називання й сприйняття імені людини тощо.

Формулювання теми дослідження

Формулювання теми на основі обраної проблеми – це відповідальний етап, оскільки від нього залежить успіх усього дослідження.

У темі мають бути відображені такі основні характеристики роботи:

1) наукова проблема та галузь знань, до якої вона належить;

- 2) об'єкт і кінцева мета дослідження;
- 3) фактичний мовний матеріал, на якому буде виконано роботу.

Наприклад, «Семантико-функційні особливості наукової термінології в романі С. Процюка "Під крилами великої матері"», «Семантико-дериваційні параметри композитної лексики в художніх текстах О. Забужко», «Номінація жіночого одягу: лексико-семантичний та фонетичний аспекти (на матеріалі говірки села Плахтіївка Саратського району Одеської області)». Так, назва останньої теми містить необхідну характеристику роботи: у ній досліджено проблему діалектної лексики з таких галузей мовознавства, як діалектологія, лексикологія, фонетика; об'єктом дослідження є назви жіночого одягу, а метою – з'ясування їх лексико-семантичних та фонетичних особливостей; мовним матеріалом слугує говірка села Плахтіївка. А от формулювання теми на зразок «Антоніми в поезії Андрія Малишка» або «Односкладні речення в новелах Миколи Хвильового» некоректне, тому що в ньому немає вказівки на проблему та кінцеву мету дослідження.

Назва роботи може містити підзаголовок для конкретизації проблеми або фактичного матеріалу, наприклад: «Емоційно-оцінна лексика як джерело формування антонімічних відношень у мовній системі (на матеріалі творів Василя Шкляра)»; «Семантико-синтаксична структура речень умовної модальності (на матеріалі творів П. Загребельного)».

Для дослідження можна обирати теми, які межують із проблематикою інших галузей науки: соціології, філософії, психології, культурології, перекладознавства тощо. Проте в таких роботах потрібно витримати баланс, пам'ятаючи, що виконувана робота все ж має лінгвістичне спрямування. Наприклад, обравши тему «Архетипний символ води в українських пареміях: семантико-функційний аспект» на межі лінгвістики й культурології, не варто забагато уваги приділяти розповіді про культ води, вірування, звичаї й традиції, із

нею пов'язані. Цих питань потрібно торкатися тією мірою, якою це пояснить зібраний мовний матеріал. Досліджуючи тему «Об'єктивація міфологічного світогляду в українському словнику вторинних номінацій: семантико-структурний вимір», не варто відводити цілий розділ для характеристики міфологічного світогляду чи зв'язку мови й мислення: треба пам'ятати, що увага дослідника має бути зосереджена на описі й інтерпретації вторинних назв, виникнення яких зумовлене емоційно-образним і фантастичним ставленням до позначуваного.

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

Студент часто опиняється перед дилемою: взятися за «класичну» мовознавчу тему чи «модну», сучасну. Наприклад, досліджувати різновид складнопідрядних речень у творчості певного письменника або комунікативні стратегії дискредитації в політичному дискурсі. Перш ніж обрати, варто зважити на те, що:

- писати роботу на «модну» й малодосліджену тему важче, адже доступно менше наукових джерел, а багато понять ще чітко не визначені або ж викликають гострі дискусії, що зумовить необхідність систематизувати всі наявні погляди;

- «класичні» теми дають можливість дібрати більшу кількість наукової літератури, основні підходи до проблеми здебільшого вироблені, а якщо і є неоднозначності у витлумаченні, вони вже кристалізувалися в напрями чи течії;

- досліджуючи традиційні теми, студентові складно не потрапити в пастку наявних інтерпретаційних схем та дослідницьких алгоритмів і сказати у своїй роботі щось нове. Не йдеться про вироблення фундаментальної теорії: навіть у спробі наповнити наявні схеми самостійно зібраним мовним матеріалом можна виявити його специфіку. Буває складно під впливом авторитету науковця, на чію працю спирається студент, не відкинути

власний матеріал, який не вписується в подану схему, а усвідомити його як родзинку й нехай і невелике, але своєрідне «відкриття».

*Не варто одразу відкидати певні теми тільки через те, що вони, як видається на перший погляд, не будуть корисними в подальшій професійній діяльності. Наприклад, студенти, які планують працювати журналістами, копірайтерами, можуть сприймати теми з історії мови чи ареальної лінгвістики як неактуальні. Однак головне у кваліфікаційній роботі – це самостійне написання академічного тексту, що ґрунтується на оригінальному дослідженні. Тож підготовка кваліфікаційної роботи – це унікальний досвід роботи з текстом, і сам процес її написання є шліфуванням фахових навичок. Тому тут варто прислухатися до міркувань, які висловлював щодо такої роботи учений, філософ і письменник У. Еко: **«Робота над дипломом вчить розважливості й систематичності. Опановується метод. Людина вчиться створювати придатний для вживання текст. Отже, не так важлива тема роботи, як досвід її створення».***

Вибір джерел матеріалу для дослідження

Джерелом фактичного матеріалу можуть слугувати художні, наукові й публіцистичні тексти, зразки усного розмовного мовлення та офіційно-ділового спілкування. Це зазначають у самому формулюванні теми: «Активні лексико-семантичні процеси в мові української поезії початку ХХІ ст.», «Асоціативно-семантичне поле ДЕРЖАВА в сучасному українському медіадискурсі», «Вербалізація концепту ДОЛЯ в українських народних піснях», «Вербальні засоби емпатизації побутового діалогу», «Комунікативні невдачі та засоби їх корегування в навчальному діалозі», «Мовна

норма і варіантність в українській науковій термінології», «Комунікативні засоби вираження соціального статусу особи в художній прозі кінця ХІХ – початку ХХ ст.» та ін.

Вибір фактичного матеріалу має важливе значення, оскільки саме він значною мірою зумовлює наукову новизну роботи. Новим у кваліфікаційній роботі є передусім уведення до наукового обігу самостійно зібраного мовного матеріалу, його опис, систематизація та узагальнення на основі наявних у мовознавстві теорій, законів і гіпотез.

Якщо дослідження здійснюють на основі словників (етимологічних, тлумачних, іншомовних тощо), то це зазначають у вступі до роботи, а для ілюстрацій використовують будь-який якісний мовний матеріал (речення з художніх, публіцистичних та наукових текстів). Наприклад, якщо тема стосується дієслів певної лексико-семантичної групи (наприклад, мислення або мовлення), то у вступі потрібно зазначити, які саме словники були використані: «Основним джерелом мовного матеріалу є «Словник української мови» в 11 томах (1970-1980 рр.), «Сучасний тлумачний словник української мови» (2006 р.), «Словник української мови» у 20 томах (з 2010 р.), «Словник.ІА» (портал української мови та культури). Із лексикографічних джерел було виписано та каталогізовано [треба зазначити кількість – авт.] дієслів».

Так само у вступі потрібно конкретизувати джерела, якщо основою дослідження були художні чи інші тексти. Наприклад, якщо в роботі розглянуто семантичні трансформації кольороназв в українському художньому дискурсі II половини ХХ століття, то потрібно вказати, які художні тексти досліджені (наприклад: «Матеріал для дослідження зібраний методом суцільної вибірки з романів «Тронка» та «Прапорonoсці» О. Гончара та «Диво» і «Первоміст» П. Загребельного. Загалом зафіксовано [треба зазначити кількість – авт.] слововживань»). Якщо дослідження стосується політичної перифрастики й виконане на матеріалі медіа, потрібно конкретизувати назви телепередач чи імена особистостей,

чий виступи були досліджені (наприклад: «Джерелом дослідження стали політичні ток-шоу «Ехо України», «Прямий ефір», «Свобода слова», «Право на владу», «Народ проти», «Пульс», програми «Доказ», «Суботнє інтерв'ю», «Деталі», «Без цензури», інтерв'ю українських політиків для порталів «Українська правда», «Громадське». Загалом зафіксовано [треба зазначити кількість – авт.] перифразових номінацій»).

Діалектологічний матеріал збирають на території поширення говірки за самостійно розробленими питальниками.

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

Джерела фактичного матеріалу мають бути **достатніми й осяжними**. Формулюючи тему, одразу окреслюють і матеріал для дослідження. Потрібно зважати на те, щоб обрані джерела:

а) могли дати достатню кількість мовних явищ для обґрунтованих висновків;

б) були такими, щоб студент фізично міг опрацювати їх за відведений на це час.

Джерела мають відповідати темі. Якщо тема стосується явища на сучасному етапі розвитку мови (у темі є маркери «сучасний» чи «новітній», наприклад, «Багатозначність дієслів мовленнєвої діяльності в сучасній українській літературній мові», «Безсполучникові складні речення з пояснювальним компонентом у сучасній українській мові», «Новітні жіночі особові номінації в українській мові: функційно-семантичний аспект» тощо), то й джерела матеріалу мають фіксувати саме сучасний стан мови. Якщо тема дослідження стосується, наприклад, лексико-семантичного рівня мови, то варто враховувати, що він найдинамічніший в мовній системі, а отже, говорити про лексичне сьогодення, використовуючи твори І. Франка, Лесі Українки, М. Стельмаха та й навіть О. Гончара чи П. Загребельного, навряд чи доцільно.

Ознайомлення з науковою літературою та укладання бібліографії

Опрацювання наукової літератури – це безперервний процес у дослідженні. Він починається на етапі визначення актуальної проблеми та формулювання теми і триває до прилюдного захисту роботи.

Зазвичай опрацювання наукових джерел починають з підручників, лінгвістичних енциклопедій та словників мовознавчих термінів, щоб ознайомитися з об'єктом у загальних рисах, добре розібратися у визначенні досліджуваного явища, з'ясувати його головні ознаки та різновиди.

Потім опрацьовують спеціальні статті та монографії. У пошуку монографій варто орієнтуватися передусім на прізвища відомих мовознавців, чиї фундаментальні дослідження заклали основи теорій відповідної галузі лінгвістики, сприяли виробленню методик і схем аналізу, а також на тих дослідників, які тривалий час працювали над розробкою проблеми (часто зорієнтуватися в цьому допоможуть списки літератури до енциклопедичних статей).

Опрацювання наукової літератури починають з укладання її робочого списку чи картотеки наукових джерел. Потім у процесі роботи цей список буде розширено й доповнено. Наприкінці процесу дослідження список редагують, оформлюють відповідно до чинних вимог і подають у кінці роботи як «Список наукової літератури».

Для пошуку наукових джерел і укладання бібліографії використовують бібліотечні каталоги (генеральний, авторський, галузевий (мовознавства), каталог періодичних видань тощо), бібліографічні довідники та списки використаної наукової літератури, вміщені в кінці спеціальних монографій, дисертацій, наукових статей, а також електронні каталоги.

Наукові джерела спочатку систематизують за розділами – так зручніше працювати з ними. І лише після завершення

роботи укладають список у певній послідовності, зазвичай алфавітній. Формою фіксації та зберігання зібраної бібліографічної інформації переважно стають файли електронних документів.

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

Укладаючи список використаної літератури, не слід плутати джерела фактичного матеріалу та наукові праці. Якщо у кваліфікаційній роботі розглянуто функційно-семантичний або комунікативний аспект вторинної номінації у творах сучасних поетів, то наукові розвідки про природу вторинної номінації та засоби вторинного називання мають увійти до списку використаної літератури, а використані поетичні збірки чи літературні портали – до списку джерел.

Формуючи остаточний список використаної літератури, потрібно перевірити, щоб у ньому були всі праці, на які є покликання в тексті. Добірка наукових джерел повинна бути репрезентативною, тобто відображати сьогоденний рівень опрацювання наукової проблеми. У ній мають бути як праці, визнані «класичними», так і роботи сучасних авторів.

Література, на основі якої зроблений огляд наукової проблеми, має бути академічною. Наприклад, варто зважати, що «Вікіпедія» сама по собі не може бути достатньо надійним науковим джерелом, адже це відкрита енциклопедія. Проте вона допоможе зорієнтуватися в роботах, які варто використати: її статті мають покликання на джерела інформації (монографії, наукові статті, посібники тощо), які можуть бути корисними. Їх варто опрацювати і подати в списку використаної літератури.

Наукові джерела містяться у фондах публічних та наукових бібліотек, зокрема:

*Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського:
<http://www.nbuv.gov.ua/>*

Національної парламентської бібліотеки України:
<http://www.nplu.org/>

Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича: <http://lib-gw.univ.kiev.ua/>

Бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія»: <http://www.library.ukma.kiev.ua/>

Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: <http://hklub.pnu.edu.ua/>

Система бібліотечних каталогів містить упорядковані картки з бібліографічним описом джерел, а на сайтах пошук у каталогах можна здійснювати за ключовими словами.

Визначення мети і завдань

Перш ніж розпочати роботу, формулюють її кінцеву мету й завдання, які необхідно розв'язати для досягнення мети. Ці формулювання, проте, не є остаточними і в процесі дослідження будуть уточнені.

Визначаючи мету і завдання, варто уникати загальних фраз, надто широких або неточних висловлювань, а також слів *дослідження, аналіз, опис, вивчення*, оскільки вони зазначають спосіб, шлях досягнення мети, сам процес або етап наукової роботи, а не мету як кінцевий результат.

Мета здебільшого полягає в з'ясуванні сутності й особливостей вираження мовного явища, у визначенні його структури, різноманітних функцій, ознак, характерних властивостей, типів, різновидів тощо.

У мовознавчому дослідженні мету формулюють у такий спосіб: *з'ясувати ознаки...; визначити особливості...; виявити типологію...* Наприклад:

- виявити особливості структурно-семантичної структури речень з дієсловами зворотної дії;

- з'ясувати засоби вираження каузативних відношень в офіційно-діловому тексті;
- виявити типологію дієслівних предикатів у наукових текстах тощо.

Завдання впливають з мети роботи й зорієнтовані передусім на з'ясування теоретичних питань, отримання результатів поетапного дослідження мовного матеріалу, шляхів практичного застосування результатів. Вони можуть також стосуватися стану дослідження проблеми в цілому або окремих її питань, методів і підходів до розв'язання проблеми.

Узагальнення та висновки, якими завершується робота, мають повністю відповідати поставленим завданням.

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

У кваліфікаційній роботі визначають чотири-п'ять завдань і розташовують їх у послідовності, яка певною мірою відповідає логіці дослідження.

Сформульовані завдання мають стосуватися досліджуваної проблеми і не виходити за межі мети. Якщо в роботі розглядають лінгвалізацію архетипного символу, наприклад, у пареміях, то не потрібно докладно описувати весь тематичний спектр прислів'їв і приказок. Якщо дослідження стосується функціонування мовних одиниць у творах певного автора, то не варто з'ясовувати етапи його творчості чи докладно аналізувати ідіостиль.

З'ясування об'єкта і предмета дослідження

У науковій роботі розмежовують об'єкт і предмет дослідження, які співвіднесені між собою як загальне й часткове. Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Кожне явище, яке обирають для наукового дослідження, – складне і багатогранне. У мовознавчій роботі зазвичай зосереджують увагу на одному або кількох аспектах мовного явища, наприклад, на його функціях (семантичних, стилістичних, синтаксичних), особливостях формального вираження або значеннєвих характеристиках. Тому предмет завжди визначений обраним у роботі аспектом дослідження об'єкта. Про цей аспект, а отже, і про предмет аналізу свідчить назва теми роботи.

Об'єкт лінгвістичного дослідження – це мовне явище, яке породжує проблемну ситуацію і яке розглядають в одному або кількох визначених аспектах. В об'єкті виокремлюють ту його частину, яку буде науково обґрунтовано і стосовно якої будуть зроблені висновки. Ця частина об'єкта і стає предметом дослідження, на неї спрямовано головну увагу дослідника. Наприклад, об'єктом у роботі можуть бути складні прикметники, а предметом дослідження – їх семантика та словотвірна структура або значення та стилістичні функції.

Об'єкт може бути спільним для кількох наукових праць, а предмети – різними. Так, у дослідженні такого об'єкта, як дієслова мовлення, предметом для аналізу в різних наукових роботах можуть бути: їх вторинні переносні значення, лексико-семантичні особливості, синтаксичні функції тощо.

Планування роботи

Планування наукової роботи має два аспекти:

- 1) визначення етапів дослідження і терміну їх виконання;
- 2) складання плану тексту наукової роботи.

Маючи значне навчальне навантаження, студент зазвичай не може точно розрахувати час для виконання бакалаврської роботи. Але якщо визначити собі кілька дедлайнів для завершення окремих структурних частин роботи (розділів),

то вже перший показник дасть змогу оцінити, наскільки реальними будуть наступні часові терміни виконання роботи. Їх можна буде вчасно скорегувати і подати готову роботу на рецензування без запізнення. Окреслення етапів дослідження часовими межами допомагає дослідникові в самоорганізації і гарантує своєчасне завершення роботи.

Щодо плану тексту роботи, то його потрібно розробити після першого ознайомлення з основною науковою літературою та обговорити з науковим керівником. Це – робочий план, який у процесі написання буде удосконалено.

Упродовж подальшого опрацювання наукової літератури, збирання матеріалу та опису його потрібно фіксувати робочі гіпотези, уточнювати предмет дослідження і напрямки збирання матеріалів. Відповідно, відбуватиметься деталізація плану дослідження.

У чистовому варіанті роботи план не подають. Його замінює «Зміст», який оформлюють на основі плану після завершення роботи й розміщують на першій сторінці.

ОСНОВНИЙ ЕТАП ДОСЛІДЖЕННЯ: НАПИСАННЯ ТЕКСТУ РОБОТИ

Загальні рекомендації в роботі над текстом дослідження

Написання тексту дослідження – це головний етап лінгвістичної наукової роботи. Він потребує багато часу та сил, а тому не варто переоцінювати й затягувати підготовчий період.

З одного боку, дуже важливо простудіювати великий обсяг літератури, щоб добре заглибитися в проблему. З іншого боку, необхідно вчасно розпочати аналіз та опис фактичного матеріалу. Тоді вже сам процес написання тексту роботи спрямує пошук наукової літератури й мовних фактів, дасть змогу зекономити час та уникнути залучення надлишкової інформації.

На основному етапі дослідницької роботи важливо ефективно розподілити час між трьома основними видами діяльності:

- 1) опрацюванням наукової літератури;
- 2) збиранням і систематизацією мовного матеріалу;
- 3) аналізом та описом його.

Ці види роботи повинні тісно переплітатися й постійно чергуватися в часі аж до завершення дослідження.

Неможливо точно передбачити, яка саме наукова література знадобиться для дослідження і скільки мовних фактів потрібно для розробки наукової теми. Під час опису та аналізу мовних явищ щоразу виникатимуть нові запитання та відчуття постійної нестачі знань з дотичних проблем. Тому наукові джерела доведеться вивчати постійно.

Безперервно триває й процес збирання мовного матеріалу. Неможливо дати однозначну відповідь на запитання,

скільки мовних фактів потрібно зібрати для наукової роботи. Частотність мовних явищ у тексті різна, тому, зібравши значну їх кількість, потрібно почати систематизацію та опис, а потім, зробивши відповідні висновки, продовжити збирання. Варто пам'ятати: зібраний матеріал має бути достатнім для того, щоб робити висновки.

Аналітичний огляд наукової літератури і теоретична основа дослідження

Дослідження завжди починають з аналітичного огляду наукових праць. «Аналітичний огляд» означає передусім оцінку та систематизацію поглядів, припущень, теорій. Тому не варто безсистемно переповідати зміст монографій і статей – такий вигляд повинен мати лише робочий конспект опрацьованих джерел. У самій же роботі, зазвичай у першому розділі, спочатку називають прізвища вітчизняних і зарубіжних мовознавців, які розробляли цю проблематику або глибоко вивчали одне з питань, потім розглядають основні підходи до розв'язання проблеми й відповідно групують концепції мовознавців (намагаючись узгодити послідовність подання з хронологією праць та внеском авторів у розробку відповідних аспектів проблеми).

Обов'язковим в аналітичному огляді є дотримання наукової етики. Не варто критикувати погляди мовознавців і висловлювати категоричні оцінки («дослідник помилявся», «цей погляд видається неправильним», «такий підхід помилковий», «це найважливіша робота», «він зробив найбільше для розв'язання проблеми» тощо).

Водночас наукова позиція дослідника в роботі повинна бути чіткою та виразною. З цією метою після аналізу різних тлумачень об'єкта узагальнюють розглянуті наукові відомості й на їх ґрунті будують теоретичні основи дослідження.

Це означає, що, наприклад, у роботі, де розглядають польову структуру певного концепту в сучасній публіцистиці, після огляду наукових тлумачень концепту має бути чітко вказано, яке саме його визначення покладено в основу дослідження (зазвичай це подають як висновковий абзац наприкінці відповідного підрозділу). Крім того, потрібно визначити та пояснити всі ключові поняття розглядової теми (за винятком загальноновживаних).

Отже, теоретичні основи дослідження – це розкриття сутності наукової теорії, на яку спиратиметься дослідник у своїй роботі, обґрунтування доцільності її застосування, подання робочих визначень об'єкта і пов'язаних з ним явищ, визначення термінологічного апарату.

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

У першому розділі обґрунтуйте теоретичні основи дослідження, адже в якій би галузі науки ви не виконували дослідження, характерною буде наявність кількох (а іноді й кількох десятків) визначень того самого об'єкта, що зумовлено різними підходами та аспектами аналізу.

З певною проблемною може бути пов'язана й термінологічна невизначеність: той самий термін можуть уживати на позначення схожих або й різних явищ і, навпаки, для позначення того самого явища використовують різні терміни. Тому на початку роботи подайте необхідні робочі визначення, поясніть спеціальні терміни, які будуть використані.

Використання наукових джерел у роботі

Крім огляду літератури на початку роботи, важливим є опрацювання наукових джерел у процесі самого аналізу та опису. Дослідник повинен спиратися на праці попередників, використовуючи їхні теорії, окремі положення, термінологічний апарат. Неприпустимим є ігнорування здобутків інших науковців і намагання написати роботу без залучення відомих у цій галузі теорій, законів, схем та методик аналізу. Використання в роботі невеликого обсягу наукових джерел не свідчить про самостійність дослідження, як дехто вважає, а є серйозним його недоліком.

Вивчення та осмислення літератури з наукової теми має відбуватися в такий спосіб: спочатку вивчити роботи, в яких проблема відображена в цілому, а потім – вузчі питання. При цьому можна використовувати різні форми та способи конспектування літератури: за окремими джерелами інформації або тематично, відповідно до розділів роботи.

Наприклад, робота над темою «Перифразові номінації в українському політичному дискурсі: комунікативний вимір» має початися з опрацювання розділів «Лексикологія» та «Фразеологія» у посібниках і підручниках, оскільки перифраз функціонує на межі між цими підсистемами. Далі потрібно розглянути статті «Вторинна номінація» і «Перифраз» у лінгвістичних енциклопедіях. Тут будуть стисло викладені основні положення теорії перифраза та наведене традиційне його визначення. Наприкінці статті розміщено список використаної літератури: до цих джерел теж потрібно звернутися. Далі здійснюють пошук за ключовими словами («перифраз», «номінація», «вторинна номінація», «оказіоналізм» та ін.) у електронних каталогах бібліотек і вивчають знайдені там праці. Кожна наукова стаття чи монографія наприкінці також має список літератури, до якої звертався її автор. Ним варто скористатися й молодому дослідникові.

Цитування й плагіат

Безпосередньо в тексті роботи наукові джерела використовують:

- а) як пряме (дослівне) цитування;
- б) як непряме цитування (переказ тексту першоджерела).

В обох випадках треба відразу подбати про їх паспортизацію: у чернетці роботи точно зазначити автора, назву, рік видання (бажано використовувати найновіші й найавторитетніші видання) і номер сторінки, наприклад, *Бацевич, Комунікативна лінгвістика, 2004, с.123*.

Після завершення роботи й оформлення остаточного списку літератури таку робочу паспортизацію замінюють на покликання відповідно до чинних вимог: [43, 123], де перша цифра – це порядковий номер джерела в списку використаної літератури, друга – номер сторінки. Одразу робити «правильні» покликання на джерела не варто: поки список літератури не остаточний, нумерація може змінюватися, а отже, у разі внесення або вилучення хоча б однієї праці, доведеться змінювати покликання в усьому тексті.

До цитування в роботі висувають кілька вимог:

- цитати повинні стосуватися теми;
- бути невеликими за обсягом;
- не спотворювати думку автора;
- органічно вплітатися в текст роботи.

Використання цитати виправдане у двох випадках: вона підтверджує висловлену раніше тезу або після неї наведена інтерпретація чи пояснення. Робота не повинна бути простим нагромадженням цитат.

Якщо цитата в тексті наведена скорочено, на це потрібно вказати: на місці пропущеного фрагмента ставлять позначку [...]. Скорочуючи, необхідно зважати на те, щоб не спотворити її зміст. У випадку іншого втручання в цитату (виділення певного фрагмента іншим накресленням, пояснення певного слова, конкретизація займенника) на це також потрібно

вказати і зазначити автора, наприклад: [підкреслення наше – ініціали автора].

Використання непаспортизованих цитат вважають грубим порушенням наукової етики та кваліфікують як плагіат, виявлення якого може мати дисциплінарні наслідки для студента аж до недопущення до захисту.

Відповідно до ч.4 ст.42 Закону України «Про освіту», *академічний плагіат* – це «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства»². У рекомендаціях Міністерства освіти та науки України щодо його виявлення перелічені види академічного плагіату³:

- відтворення в тексті без змін або з незначними змінами чи в перекладі тексту іншого автора обсягом *від одного речення і більше без покликання*;
- відтворення в тексті, повністю чи частково, тексту іншого автора *шляхом його перефразування чи довільного переказу без покликання*;
- відтворення в тексті наведених в іншому джерелі *цитат з третіх джерел без вказівки на безпосереднє джерело, з якого цитата взята*;
- відтворення в тексті *наведеної в іншому джерелі науково-технічної інформації* (крім загальновідомої) без вказівки на джерело.

Покликання на джерело має стояти одразу біля запозиченого (взятого дослівно, перефразованого, переказаного,

---

² Про освіту : Закон України № 2145-VIII (редакція від 08.08.2021). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. Ст. 42, ч.4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n613>

³ Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/akredytatsiya/instruktsiya/1-11-8681-vid-15082018-rekomendatsii-shchodo-zapobigannya-akademichnomu-plagiatu.pdf>

перекладеного) текстового фрагмента обсягом від речення і більше. Якщо обсяг запозиченого фрагмента більший за один абзац, то покликання на першоджерело має міститися принаймні один раз у кожному з абзаців.

Збирання мовного матеріалу

Збирання мовного матеріалу розпочинають одразу після першого ознайомлення з науковою літературою, коли в дослідника формується уявлення про об'єкт і предмет аналізу. Опрацювання наукової літератури спрямовує у збиранні мовного матеріалу. Другим чинником, що стимулює та спрямовує пошук фактів мови, є сам процес дослідження, який виявляє прогалини в ілюстраціях теоретичних положень.

Збирання мовного матеріалу найчастіше полягає у виписуванні мікроконтекстів (речень) на картки (файли) з текстів або зі словників.

До оформлення карток висувають такі вимоги:

- ідентичність до першоджерела: відсутність помилок, неточностей, перекручень;
- точна паспортизація (автор, назва твору, рік видання, номер сторінки);
- достатній для тлумачення мовного явища мікроконтекст, яким зазвичай є речення;
- чітке виділення мовної одиниці (кольором, підкресленням тощо), яка становить об'єкт дослідження.

Джерелом мовного матеріалу можуть бути не тільки друковані тексти чи словники, а й усні висловлення. У такому випадку студентові потрібно створити банк аудіозаписів і на їхній основі підготувати картки, на яких зафіксувати потрібні мікроконтексти.

Соціолінгвістичні та лінгвогеографічні студії потребують складання анкет і питальників.

Анкетування та опитування починаються зі складання анкети та погодження її з керівником. Зміст анкети визначають предмет, завдання дослідження та спосіб його проведення (при заочному опитуванні вона зазвичай більша). Орієнтовно опитування не повинне тривати більше 40 хв, бо респондент втомиться і прикінцеві запитання залишаться без відповіді. За цей час можна відповісти на 20-30 запитань. Їх послідовність в анкеті має бути логічною, складніші розташовують за простішими, щоб опитуваний встиг розібратися в темі. Формулювання повинні бути чіткими й зрозумілими, відповідати освітньому рівню респондентів. Перш ніж почати збирання мовного матеріалу, потрібно визначитися з групою інформаторів: це можуть бути студенти вишу, представники певної вікової групи, професії чи національності, працівники установ, підприємств чи закладів тощо.

Збирання діалектологічного матеріалу потребує ознайомлення з історією регіону чи населеного пункту, говірку якого досліджують, вивчення його етнографічної та демографічної ситуації. Записувати матеріал можна за допомогою диктофонів, проте слід пам'ятати, що потім їх потрібно відтворити на картках у фонетичному записі. Для опитування обирають носіїв говірки відповідного населеного пункту. Для інтерпретації й представлення результатів доведеться опанувати елементи картографування, що дасть змогу зафіксувати територіальну поширеність певного явища.

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

Мовний матеріал, наведений у роботі, має бути наспортизований, слід вказати джерело та сторінку, а якщо видання періодичне – рік і номер: (Жадан, с.287), («Дзеркало тижня», 2020, 2, с.8).

У тексті роботи приклади потрібно виділити курсивом, за необхідності певну мовну одиницю в наведеному

мікроконтексті виділяють напівжирним накресленням.

Кількість мовного матеріалу, дібраного для ілюстрації висловленого в роботі положення, має бути достатньою. Це означає, наприклад, що для обґрунтування тези про типовість чи поширеність певної одиниці або явища не можуть бути подані лише один-два приклади.

Більшої вагомості дослідженню надасть представлення зібраного мовного матеріалу в додатках у вигляді словника, реєстру словотвірних моделей чи морфологічних варіантів, графіків, діаграм, схем польової структури концепту, а також діалектологічних карт у випадку проведення анкетування чи опитування.

Методологічна основа дослідження

Методологічна основа – це найзагальніші вихідні положення, на яких ґрунтується дослідження.

Методологічні основи певної науки завжди перебувають за межами цієї науки і не впливають із самого дослідження. Вони існують у суспільній свідомості і є відносно стабільними, тобто можуть не змінюватися протягом століть. Проте через деякий час розвиток науки, зокрема філософської думки, все ж призводить до змін суспільної свідомості, отже, і до змін у науковій методології.

Методологія (від гр. *methodos* – «спосіб, шлях», *logos* – «наука, вчення») – учення про спосіб, шлях наукового пізнання, про правила наукового мислення в дослідженні. Це теорія принципів і наукових методів дослідження.

Методологією називають і саму систему наукових принципів, методів і методик, яка визначає логіку дій ученого.

У складі методології розрізняють:

- загальний філософський підхід (діалектичний);
- фундаментальні, загальнонаукові принципи;

- загальнонаукові методи;
- методи і прийоми певної наукової галузі (зокрема, лінгвістичні методи і прийоми).

Філософський підхід є вищим рівнем методології науки, він визначає загальну стратегію пізнання явищ.

В історії пізнання відомі два основні загальнофілософські підходи – *діалектичний* та *метафізичний*. Основою сучасної науки став діалектичний підхід, який передбачає зв'язок теорії і практики; взаємодію зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного; пізнання дійсності в її протиріччях, цілісності та розвитку, у взаємозв'язку і взаємозумовленості предметів та явищ. Кожний об'єкт варто розглядати як ланку в безмежному ланцюгу зв'язків, у процесі постійного розвитку, а не як щось стале та незмінне. За законами діалектики, у самій сутності явищ закладено суперечність, а єдність та боротьба суперечностей є рушійною силою розвитку природи, суспільства й мислення.

Діалектична логіка стала універсальним інструментом пізнання для всіх наук. У мовознавстві вона дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки явищ, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між змістом і формою тощо.

До основних загальнонаукових принципів, що впливають із діалектичного методу пізнання і визначають найзагальнішу логіку дій ученого, належать принципи об'єктивності, науковості, системності, цілісності, структурності, взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, практичного використання, а також історичний та інформаційний.

Сучасне науково-теоретичне мислення прагне заглибитися в сутність явищ, виявити внутрішні та зовнішні зв'язки, їх причини та умови. Таку можливість дає застосування *історичного* принципу, відповідно до якого будь-яке явище розглядають у процесі його виникнення і формування, з'ясовуючи в такий спосіб загальні закономірності його розвитку.

За принципом *об'єктивності* предмети і явища розглядають такими, якими вони є, неупереджено, незалежно від поглядів та уподобань дослідника.

Принцип *науковості* вимагає не лише описувати, а й пояснювати явища, аргументувати, виявляти внутрішні зв'язки та передбачати наслідки.

Сутність принципу *системності* полягає в комплексному дослідженні складних об'єктів як цілісної структури, у якій узгоджено функціонують усі елементи й частини.

З системним підходом тісно пов'язані принципи *цілісності* та *структурності*. Згідно з принципом цілісності кожний об'єкт варто досліджувати як нерозчленовану єдність компонентів. Він хоч і поділений на частини, проте є цілісним.

Принцип структурності ґрунтується на закономірних зв'язках між частинами об'єкта. Структуризація об'єкта дає змогу виокремити, а потім описати його складники, зв'язки, властивості. Опис структури об'єкта полягає в поділі його на частини та встановленні характеру їхніх взаємозв'язків.

Відповідно до принципу *взаємозв'язку із зовнішнім середовищем* кожний об'єкт зазнає зовнішніх впливів, він не може бути самодостатнім, ізольованим. Предмети, явища, процеси змінюються під впливом та відповідно до змін зовнішнього середовища.

Принцип *практичного використання* орієнтує дослідника на з'ясування практичної цінності результатів дослідження, можливості їх застосування в інтересах суспільства.

Порівняно новим та перспективним є *інформаційний* принцип, за яким інформація – це мета і зміст усіх процесів, що відбуваються в природі та суспільстві. Тому, досліджуючи будь-який об'єкт, варто передусім виявити в ньому найхарактерніші інформаційні носії.

Інформаційний принцип ґрунтується на представленні Всесвіту як широкого інформаційного простору. Весь сучасний світ – це складна багаторівнева інформаційна система, яку утворюють три взаємопов'язані підсистеми: «природа»,

«людина», «суспільство». Система «людина» посідає центральне місце в інформаційній моделі сучасного світу, адже саме завдяки їй взаємодіють інші системи. За цією теорією, усі об'єкти світу інформаційні, оскільки пов'язані зі створенням, накопиченням, обміном або використанням інформації.

У вступі кваліфікаційної роботи особливу увагу слід приділити поясненню методів і прийомів дослідження. Потрібно назвати не тільки використані *загальнонаукові* (аналіз і синтез, індукція й дедукція, спостереження, моделювання, ідеалізація, метод гіпотез тощо), а й *власне лінгвістичні методи*. З-поміж них основні такі:

- *описовий*, що полягає в збиранні, класифікації та інтерпретації мовних одиниць та явищ на сучасному етапі розвитку мови;

- *порівняльно-історичний*, що передбачає встановлення історичних змін і закономірностей розвитку, порівняння певних мовних явищ на різних історичних зрізах, реконструкцію тощо;

- *зіставний*, що спрямований на виявлення спільного й відмінного у зіставлюваних мовах (споріднених і неспоріднених);

- *структурний*, що полягає в поступовому членуванні мовної одиниці (слова або словосполучення, речення) на складники аж до нерозкладних елементів;

- *функційний*, що передбачає дослідження мовних одиниць у їх безпосередньому функціонуванні.

Крім того, у мовознавчих дослідженнях застосовують і соціолінгвістичні, психолінгвістичні, статистичний та ін. методи.

Соціолінгвістичний метод передбачає проведення опитування чи анкетування й інтерпретацію отриманих результатів з метою з'ясування соціального виміру певного мовного явища; *психолінгвістичний* метод – проведення експерименту чи спостереження для виявлення мовленнєвих

реакцій на певні подразники чи фізіологічних реакцій під час мовленнєвої діяльності; *статистичний* метод на підставі математичних підрахунків дає можливість говорити про продуктивність чи типовість мовних явищ або моделей, виявляє закономірності переходу кількісних змін у якісні тощо.

Кожен метод реалізується в низці методик, і студентові потрібно вказати, які з них використані в роботі. Наприклад, структурний метод реалізується в дистрибутивній (зосереджується на оточенні мовної одиниці), трансформаційній (визначає семантико-синтаксичні відмінності між мовними конструкціями на підставі подібності / відмінності їх трансформацій) методиках, компонентному аналізі (полягає в членуванні значення слова на семи) та аналізі за безпосередніми складниками (поступовий поділ мовної одиниці на складники).

Студент повинен описати, на якому етапі дослідження який метод і методика були використані. Однак недостатньо просто їх перелічити, потрібно пояснити, яке завдання вони давали змогу вирішити.

Аналіз, систематизація та опис мовного матеріалу

Зібраний фактичний матеріал осмислюють, аналізують, визначають характерні ознаки (структурні, семантичні, функційні), класифікують за різними критеріями. До цього залучають інформацію з опрацьованої наукової літератури.

Водночас, бакалаврська робота – це не реферат, вона містить передусім власні спостереження, узагальнення, класифікації самостійно зібраного мовного матеріалу.

Текст роботи – це послідовний опис мовних явищ, упорядкованих і систематизованих за різними значеннєвими, структурними та функційними ознаками. У тексті слід використовувати визначення, класифікації, гіпотези з

фундаментальних джерел, відповідно систематизуючи весь матеріал, поєднуючи з власними спостереженнями та ілюструючи зібраним фактичним матеріалом.

У лексикологічних дослідженнях долучають словникові статті, де подають значення слів, фразеологізмів.

У синтаксичних дослідженнях один із розділів найчастіше містить фіксації моделей речень з ілюстраціями.

Добре, якщо робота має схеми, таблиці, діаграми, словники, оскільки вони найповніше відображають результати проведеного аналізу.

Опис мовних явищ у науковій роботі має свої особливості:

1) тлумачення й дескрипцію фактів здійснюють мовою науки, із застосуванням лінгвістичної термінології;

2) для опису спочатку обирають типові факти, що відображають характерні ознаки явища або основні тенденції його розвитку;

3) виявляють та пояснюють синкретичні явища (такі, що поєднують ознаки різних явищ);

4) відображають класифікації матеріалу за різними ознаками та загальну його систематизацію;

5) у викладі матеріалу послідовно описують кожну групу мовних явищ, що виокремлені за однією з класифікаційних ознак (за структурою, семантикою, функціями тощо);

6) виявляють і відображають у вигляді моделей структуру явищ, а також зв'язки та відношення між ними;

7) створюють діаграми, таблиці, схеми, словники, які відображають загальний стан досліджуваного об'єкта, його структуру, динаміку розвитку.

Текст роботи чітко структурують, виокремлюючи розділи (зазвичай їх 2–3), підрозділи, пункти. Невелика кількість структурних частин свідчить про поверхове, однобічне вивчення об'єкта, недостатнє заглиблення в сутність явища, нерозуміння всієї сукупності його властивостей, зв'язків і відношень. Занадто деталізована структура також є нецільною.

Варто пам'ятати й про відносну пропорційність структурних компонентів роботи. Перший розділ зазвичай розкриває теоретичні засади вивчення мовного явища.

Бажано подавати стислі висновки наприкінці кожного з розділів, аби узагальнити й підсумувати виконану частину дослідження та уникнути зайвої деталізації в загальних висновках. Висновки до розділів не повинні повторюватися в загальних висновках.

Не варто забувати про логіку нумерації: структурних частин одного рівня ієрархії має бути принаймні дві (тобто викремлення пункту 1.1.1 передбачає наявність 1.1.2).

Наприкінці роботи подають теоретичні узагальнення – загальні висновки. У них викладають найважливіші результати дослідження, які містять формулювання розв'язаних завдань, їх значення для науки та практики. Висновки не повинні повторювати вихідні теоретичні положення роботи, які викладено у «Вступі» та на початку розділів і які становлять теоретичну основу дослідження. У висновках не варто подавати й характеристику творчості та художнього методу письменника, на матеріалі творів якого виконували дослідження.

Висновки – це розгорнуті узагальнювальні речення. Їх зміст, кількість та послідовність мають відповідати завданням, сформульованим у «Вступі».

Висновки – це ті положення, що висувають на захист і заради яких виконано дослідження. Вони мають бути чіткими, науковими, аргументованими.

Результати наукової роботи бажано відобразити й у «Додатках».

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

Структуру роботи визначає логіка дослідження: структурні частини відображають різні аспекти досліджуваної проблеми, з'ясовують часткові питання в межах загального. Тому варто уникати штучного поділу тексту. Один з

виразних показників того, що виокремлення певної структурної частини невиправдане, – недостатня кількість матеріалу й відповідно замалий її обсяг (1-2 сторінки). Водночас не варто залишати й занадто великі структурні частини: якщо обсяг структурної частини занадто великий порівняно з іншими частинами того ж рівня ієрархії (наприклад, 1.3 удвічі більший за 1.1. та 1.2), потрібно з'ясувати, на які тематичні блоки він логічно структурується, – і виокремити їх.

Висновки до розділів – обов'язкові складники роботи. І хоча основне мірило їх якості – це зміст (повнота відображення результатів відповідної частини дослідження), потрібно пам'ятати й про обсяг, який має бути не меншим за 1,5-2 тисячі знаків.

Апробація результатів дослідження

Важливим етапом підготовки наукової роботи є апробація результатів дослідження – представлення їх науковому співтовариству для отримання критичної оцінки. При цьому можна оприлюднювати як кінцеві результати дослідження, так і проміжні, методику аналізу чи теоретичні узагальнення й сформульовану гіпотезу.

Апробація потрібна тому, що об'єктивна критична оцінка дасть змогу поглянути під іншим кутом на проблему чи певний її аспект, підтвердити власні висновки чи виявити слабкі сторони методики.

Способами апробації результатів дослідження є підготовка й публікація наукових статей, тез доповідей на конференціях, семінарах, круглих столах. Одним із найкорисніших видів апробації для студента є безпосередня участь у конференціях (семінарах, круглих столах) з доповідями, оскільки це стає своєрідною практикою перед прилюдним захистом роботи. Такі заходи передбачають не тільки виступ

самого доповідача, а й дискусію, під час якої йому потрібно відповідати на запитання колег та викладачів. Це дає змогу й передбачити частину запитань, які можуть поставити члени екзаменаційної комісії під час захисту.

Перед тим, як подавати статтю або тези чи виступити з доповіддю на конференції, їх чернетку потрібно обговорити з науковим керівником – і тільки після внесення потрібних правок відправляти на розсуд редакції чи оргкомітету.

ПІДСУМКОВИЙ ЕТАП: ОФОРМЛЕННЯ РОБОТИ

Вимоги до оформлення наукової роботи

Оформлення наукової роботи означає її структурування відповідно до логіки викладу матеріалу, мовне та технічне оформлення з дотриманням чинних вимог.

Технічні вимоги

Роботу набирають 14 кеглем, міжрядковий інтервал – 1,5, абзацний відступ – 1,25. Текст має бути вирівняний за шириною сторінки (і за правим, і за лівим краями). Береги: лівий – 3 см, правий – 1-1,5 см, верхній і нижній – по 2 см.

Вступ, усі розділи, загальні висновки, список використаних джерел, список використаної літератури, додатки та список скорочень потрібно починати з нової сторінки.

Між підрозділами в межах розділу залишають кілька вільних рядків.

Назви структурних елементів (розділів, підрозділів, пунктів та ін.) потрібно виділяти напівжирним накресленням. Назви розділів, список використаних джерел, список літератури, слова *вступ*, *висновки* і *додатки* можна також набирати великими літерами.

Приклади в тексті роботи виділяють курсивом. Якщо потрібно виділити якийсь фрагмент у межах прикладу, застосовують додатковий спосіб нешрифтового виділення – підкреслення чи напівжирний шрифт.

Не варто для збільшення обсягу роботи збільшувати відступи між абзацами, оскільки під час її оцінки орієнтуються на кількість друкованих знаків, а не сторінок.

СТРУКТУРА РОБОТИ

Титульна сторінка. Оформлення титульної сторінки кваліфікаційної (бакалаврської) роботи стандартизоване, перелік і розміщення всіх елементів чітко визначені.

Після титульної сторінки розміщують *зміст*, який має повністю відображати структуру роботи. У ньому потрібно вказувати вступ, розділи, підрозділи й пункти, загальні висновки, список використаної літератури, список джерел для дослідження та додатки.

Назви структурних частин повинні бути стислими і максимально відображати їхній зміст. Назви розділів і підрозділів подають в одному рядку з порядковим номером; після заголовків крапку не ставлять.

Назви розділів бажано виділяти іншим накресленням шрифту. Текст і номери сторінок мають бути вирівняні за правим та лівим краями.

Якщо в роботі використовують скорочення термінів, абрєвіатури, то на початку, після змісту, подають список умовних скорочень.

У бакалаврській роботі мають бути чітко визначені три обов'язкові її компоненти: *вступ, основний зміст і висновки.*

У *вступі* передусім обґрунтовують актуальність теми. Потім визначають об'єкт і предмет, мету й завдання дослідження, джерела, з яких добирали фактичний матеріал; називають методи й прийоми аналізу та обґрунтовують доцільність їх застосування; з'ясовують новизну і теоретичне значення роботи; зазначають перспективи практичного використання результатів дослідження. Наявність усіх цих компонентів у вступі обов'язкова, на це зважають рецензенти та комісія під час оцінювання роботи.

Основна частина роботи відображає процес дослідження та його результати. Вона виявляє здатність студента на основі теоретичних знань з відповідних галузей лінгвістики

добирати фактичний матеріал, самостійно аналізувати й описувати його. Тут мають бути науково грамотно поєднані три складники:

- теоретична основа аналізу матеріалу з покликаннями на наукові джерела;
- достовірний фактичний матеріал;
- висновки до розділів, які впливають з цього аналізу.

Загальні висновки підсумовують дослідження. Вони не повинні бути надто розлогими і не можуть повторювати положення вступу й основної частини роботи. Водночас вони мають форму розгорнутих узагальнень, які відповідають завданням дослідження. *Фактичний матеріал, цитати, прізвища мовознавців тощо зазвичай у висновках не подають.*

З огляду на те, що результати дослідницької роботи повинні мати практичне застосування, у висновках варто сформулювати відповідні рекомендації.

Список наукової літератури охоплює всю опрацьовану літературу, яка стосується безпосередньо теми, наукові джерела загальнотеоретичного плану, які визначають методологію дослідницької роботи, а також словники. Укладають список літератури переважно за алфавітом і оформлюють відповідно до чинних вимог. Джерела, написані латинським шрифтом, подають після кириличних.

Список використаних джерел, що охоплює всю джерельну базу, з якої добирали матеріал для аналізу, подають після списку наукової літератури. Його може супроводжувати список умовних скорочень використаних джерел. Наприклад: Кв.-Осн. – Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Зібрання творів : [у 7 т.] / Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. Київ: Наук. думка, 1978–1981.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 вимоги до оформлення списку наукової літератури і використаних джерел були спрощені. Станом на 2021 рік на вибір можна використовувати Національний стандарт України «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила

складання. ДСТУ 8302:2015» або один із стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, які є загальноновживаними в зарубіжній практиці оформлення наукових робіт⁴:

1. MLA (Modern Language Association) style.
2. APA (American Psychological Association) style.
3. Chicago/Turabian style.
4. Harvard style.
5. ACS (American Chemical Society) style.
6. AIP (American Institute of Physics) style.
7. IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) style.
8. Vancouver style.
9. OSCOLA.
10. APS (American Physics Society) style.
11. Springer MathPhys Style.

**Зразки оформлення бібліографії (бібліографічного опису)
з урахуванням Національного стандарту України
ДСТУ 8302:2015
«Інформація та документація. Бібліографічне посилання.
Загальні положення та правила складання»**

ВИД ДЖЕРЕЛА	ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ
Монографії, книжки <i>Один автор</i>	Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз). Київ: Наук. думка, 1991. 172 с.
<i>Два автори</i>	Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови : академічна граматики української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.

⁴ Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17>

<i>Три автори</i>	Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання: навч. посіб. Київ: Вища шк., 1994. 670 с.
<i>Чотири і більше авторів</i>	Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинько І.І. Історична граматики української мови. Київ: Вища шк., 1980. 320 с. Сучасна українська літературна мова / А.П. Грищенко та ін. 3-є вид., перероб. і допов. Київ: Вища шк., 2002. 440 с.
<i>Без автора</i>	Проблеми типологічної та квантитативної лексикології: зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. та ін. Чернівці: Рута, 2007. 310 с.
Багатотомні видання	Потебня А.А. Из записок по русской грамматике: в 4 т. Москва: Просвещение, 1985. Т. 4., вып. I. 287 с.
Нормативні документи	Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2017) Конституція України: офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).

<p>Словники, енциклопедії, атласи</p>	<p>Словник української мови: в 11 т. / ред. кол.: І.К. Білодід (голова). Київ: Наук. думка, 1970–1980.</p> <p>Карпіловська Є.А. Кореневий гніздовий словник української мови: гнізда слів з вершинами-омографічними коренями. Київ: Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2002. 912 с.</p> <p>Українська мова. Енциклопедія / ред. кол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін. Київ: Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000. 752 с.</p>
<p>Частина книги, періодичного, продовжуваного видання (стаття в збірнику, журналі, енциклопедії, тези доповідей)</p>	<p>Вихованець І. Різновиди транспозиції. <i>Актуальні проблеми граматики</i>: зб. наук. праць. Кіровоград, 1997. Вип. 2. С. 57–60.</p> <p>Жовтобрюх М.А. Займенник у системі частин мови. <i>Мовознавство</i>. 1994. №6. С. 18–22.</p>
<p>Дисертації</p>	<p>Шехтер В.Г. Категорія означеності-неозначеності в сучасній українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1995. 163 с.</p>
<p>Автореферати дисертацій</p>	<p>Ожоган В.М. Займенникові слова у структурі сучасної української мови: автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01. Київ, 1998. 45 с.</p>

<p>Електронні ресурси</p>	<p>Бондарко А.В. Лингвистика текста в системе функциональной грамматики. <i>Текст. Структура и семантика</i>. Москва, 2001. Т.1. С. 4–13. URL: http://www.philology.ru/linguistics1/bondarko-01.htm.</p> <p>Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті : (підсумки 10-ї Міжнар. конф. «Крим–2003») / Л.Й. Костенко, А.О. Чекмарьов, А.Г. Бровкін, І.А. Павлуша. <i>Бібліотечний вісник</i>. 2003. №4. С. 43. URL: http://www.nbu.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm.</p>
----------------------------------	--

Додатки подають після списку використаних джерел і до загального обсягу роботи не зараховують. Кожен додаток починається з нової сторінки, має свою назву. Їх позначають «Додаток А», «Додаток Б» тощо, використовуючи великі літери українського алфавіту (за винятком літер І, Є, І, Ї, О, Ч, Б).

Зазвичай додатки мають не меншу наукову цінність, ніж сам зміст дослідницької роботи. Це самостійно укладені словнички, таблиці, діаграми, реєстри мовних одиниць чи їх моделей тощо. Вони є переконливим свідченням самостійності дослідження.

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота з української мови має орієнтовний обсяг 2-2,5 авторські аркуші без додатків, списків літератури й використаних джерел. Один авторський аркуш – 40 тис. друкованих знаків (цифри, розділові знаки, проміжки між словами також враховують), тобто

приблизно 24 сторінки друкованого тексту⁵ за умови дотримання технічних стандартів оформлення (гарнітура Times New Roman, 14 кегль, міжрядковий інтервал – 1,5; береги 30:10:20:20 мм; абзац – 1,25 мм).

Сторінки в роботі нумерують. На титульній сторінці цифру «1» не ставлять, наступна сторінка йде під цифрою «2». Порядковий номер розташовують у правому верхньому куті без крапки. Усі сторінки структурних елементів роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

Академічний стиль викладу

Бакалаврська робота повинна мати не лише належний науковий рівень, а й відповідне мовне оформлення з дотриманням лексичних, граматичних орфографічних, пунктуаційних та стилістичних норм.

Стиль викладу – власне науковий, або академічний, мова – сучасна українська літературна з відповідною науковою термінологією.

Науковий стиль – це функціональний різновид літературної мови, який використовують у галузі науки та освіти для передавання, накопичення та збереження знань. У ньому розвинулися такі основні підстили: *науково-популярний, науково-навчальний та власне науковий*.

У наукових роботах будь-якого типу, зокрема і в студентських, використовують *власне науковий, або академічний, стиль*. Його мета – систематизація наукових знань і повідомлення про результати досліджень науковцям відповідної галузі. Власне науковий стиль призначений для презентування

---

⁵ Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17>

наукових понять і умовиводів, формулювання ідей, створення теорій, доведення законів, обґрунтування гіпотез, загалом – відображення процесу та результатів дослідження.

Призначення наукового стилю зумовлює його головні риси:

- точність і однозначність формулювань;
- загальний нейтральний тон викладу (відсутність емоційності та образності);
- узагальненість і об'єктивність;
- інформативність;
- логічна послідовність у викладі думок;
- аргументація, пояснення причинно-наслідкових зв'язків;
- чітка структуризація тексту з виокремленням розділів, підрозділів, абзаців.

Точність і однозначність формулювань надзвичайно важлива в науці з огляду на необхідність отримання об'єктивних та достовірних відомостей. Мета точного формулювання – унеможливити неоднозначне тлумачення змісту.

Однозначність формулювань у науковому стилі забезпечена насамперед уживанням слів з прямим значенням.

Для називання наукових понять широко застосовують спеціальні наукові терміни. Термінологічна визначеність і виразність наукової позиції дослідника – обов'язкова вимога наукового стилю, яка забезпечує адекватне сприйняття наукового тексту читачем. Крім спеціальної термінології, у науковому стилі використовують і загальнонаукові терміни: *функція, властивість, ознака, компонент, процес, умова, причина, наслідок, результат, взаємозв'язок, відношення, аналіз*. За походженням розрізняють іншомовні (*каузативність, акціональність, омонімія*) та питомо українські (*означення, рід, вид, особа*) терміни.

Термінологічна насиченість і чіткість висловлень у науковому тексті органічно пов'язані із *загальним нейтральним тоном*, який характеризує всі частини наукового тексту. У науковому стилі немає емоційно забарвлених суфіксів (*-еньк-, -оньк-, -есеньк-, -юсіньк-, -ищ(е), -юг(а)* та ін.), емоційно-

експресивних слів та речень (*чудовий приклад...; прекрасним доказом цієї думки є...; викликає обурення вислів...*), вигуків, модальних слів та часток, які виражають емоції, суб'єктивні оцінки, невпевненість (*начебто, буцімто, немовбито, може, либонь, на жаль, на щастя*).

Лексика наукового тексту – книжна, вона позбавлена просторіччя, діалектизмів, жаргонізмів, історизмів та архаїзмів.

Науковий текст вирізняють і ознаки *узагальненості* та *об'єктивності*. Вони означають зосередженість уваги на змісті інформації, її доказовості, водночас особа мовця й адресата не мають мовного вираження, на них не акцентують. На перший план завжди висувають саму наукову інформацію. Абстрагованість від конкретних умов – часу, місця, особи – у науковому тексті забезпечена вживанням особливих дієслівних форм: переважають дієслова у формі теперішнього часу, що мають переносне, позачасове вживання, у науковому тексті вони означають узагальнений час констатації наукового факту, наприклад: *Паронімами називають слова, схожі за звучанням та написанням, але різні за значенням; Роль модусних предикатів виконують дієслова різних лексико-семантичних груп*.

Найбільш узагальнене, неозначено-особове значення мають дієслівні форми 3-ї особи множини, які в односкладному реченні вказують не на певного автора, а на широкий колектив науковців та їх загальний традиційний підхід до явища: *це явище розглядають...; його визначають як...; у визначенні класифікаційних критеріїв дотримуються принципу тощо*. У науковому стилі не вживають форму 1-ї особи однини, що представляє мовця (*я проаналізував; я відзначив; я дійшов висновку*). Не рекомендують уживати й форму першої особи множини (*ми дослідили; ми з'ясували; ми використали класифікацію*). Натомість поширені сполуки слів *можна, варто, необхідно* з інфінітивом та безособово-предикативні форми на *но-, то-*, наприклад: *можна припустити; можна зауважити; варто відзначити; виокремлено такі групи дієслів;*

визначено критерії класифікації речень; головну увагу було зосереджено та ін.

Уживання зазначених дієслівних форм пов'язане з відповідними типами речень. Тому в науковому стилі поширені односкладні безособові та неозначено-особові речення, якими замінюють двоскладні конструкції, наприклад: *Такі дієслова іноді називають адвербіальними; Поняття таксису трактують по-різному; У сучасному мовознавстві на сьогодні докладно проаналізовано сполучувальні властивості предиката; У синтаксичних розвідках зосереджено увагу передусім на диктумі висловлення.*

У власне науковому стилі не вживають питальні, спонукальні, окличні речення та речення із звертаннями.

Інформативність наукового тексту забезпечують змістовні та компактні синтаксичні конструкції. Це речення, ускладнені однорідними членами, відокремленими означеннями та обставинами; речення зі вставними та вставленими конструкціями; багатокомпонентні речення з підрядним та з різними типами зв'язку. Водночас не виправдано складна будова конструкцій, розлогі висловлення та надмірна деталізація змісту утруднюють сприймання основної наукової інформації тексту.

Незаперечною є інформаційна насиченість речень із вставленими словами, словосполученнями й реченнями, основне призначення яких – вносити додаткові повідомлення, побіжні зауваження, уточнення, пояснення. Вони є способом компактного введення в основне речення додаткової інформації.

Аргументація та пояснення причинно-наслідкових зв'язків характеризують основний спосіб репрезентації змісту в науковому тексті. Науковий текст побудовано на поступовому логічному розгортанні думки від тези до її аргументації, від аргументації до висновку. Інформативність наукового тексту посилюється завдяки доказовості, яка пронизує його.

Логічну послідовність викладу думок забезпечує передусім чітка структуризація тексту: поділ на розділи, підрозділи, пункти, підпункти, матеріал яких об'єднаний спільною мікротемою. Виклад думок у писемному мовленні відображає логічність мислення дослідника, уміння формувати думки, спираючись на попередні етапи мислення, та встановлювати зв'язки між ними, пояснювати, аргументувати, знаходити причини та передбачати наслідок.

У науковому тексті прагнуть до змістової зв'язності, логічної послідовності та несуперечливості висловлень. У логічному зв'язку частин наукового тексту важлива роль належить службовим словам. Тому в українському науковому тексті широко вживають такі похідні сполучники та сполучникові поєднання, утворені з повнозначних і неповнозначних частин мови: *а також, з огляду на те що, залежно від того як, зважаючи на те що, не лише...а й, не тільки...а й, незважаючи на те що, попри те що, приміром, причому, у зв'язку з тим що, унаслідок того що, хоч і...але, зокрема, як-от, зате, проте, однак та ін.*

Частовживаними є похідні прийменники та прийменникові конструкції: *внаслідок, за допомогою, на основі, залежно від, за умови, згідно з, відповідно до, на відміну від, стосовно до, щодо, слідом за та ін.* Похідні прийменники та сполучники, на відміну від простих непохідних, точніше виражають логічні зв'язки в реченні, сприяють увиразненню значеннєвих відтінків.

Зв'язок думок у науковому тексті забезпечують і вставні слова та словосполучення, які вказують на способи оформлення та послідовність викладу думок: *отже, взагалі, власне, відповідно, з одного боку, з іншого боку, по-перше, по-друге, по-третє, нарешті, загалом, зокрема, наприклад, крім того, проте, однак тощо.*

Типові порушення мовних норм

Типові лексичні, граматичні та стилістичні помилки в науковій роботі переважно пов'язані з:

- калькуванням з російської мови (лексичні, морфологічні, синтаксичні кальки);
- переходом на публіцистичний стиль, метафоричністю й образністю мовлення замість нейтральності й об'єктивності;
- надмірною складністю синтаксичних конструкцій.

1. Типові помилки у вживанні *іменних частин мови* пов'язані з міжмовною омонімією, лексичним калькуванням з російської мови та впливом іншомовних (здебільшого російських) граматичних форм.

Неправильно	Правильно
<i>виключення</i>	<i>виняток</i>
<i>висока ступінь</i>	<i>високий ступінь</i>
<i>вірна (відповідь, думка)</i>	<i>правильна (відповідь, думка)</i>
<i>даний (випадок)</i>	<i>цей (випадок)</i>
<i>значимий</i>	<i>значущий</i>
<i>окремі (явища), окрема група</i>	<i>деякі, певні (явища), самостійна група</i>
<i>посилання</i>	<i>покликання</i>
<i>приналежність</i>	<i>належність</i>
<i>смысл</i>	<i>зміст, значення, семантика, сенс</i>
<i>смысловий</i>	<i>значеннєвий, семантичний</i>

У вживанні прикметникових форм помилки здебільшого пов'язані з творенням форм ступенів порівняння, наприклад,

вживанням аномативних конструкцій на зразок *у більш вужчому розумінні замість у вужчому розумінні чи саме поширене тлумачення замість найпоширеніше тлумачення*.

У вживанні займенників потрібно розрізняти форму предметно-особового займенника *їх* і присвійний займенник *їхній*: *їх* [форм – авт.] *інтерпретація* та *їхня* [авторів – авт.] *інтерпретація*. Крім того, потрібно пам'ятати, що форми на зразок з *другого боку* – калька з російської мови, правильно – з *іншого боку*.

2. Типові помилки у вживанні дієслів:

Неправильно	Правильно
<i>виділятися (з-поміж інших)</i>	<i>вирізнятися (з-поміж інших)</i>
<i>вимагає (перегляду)</i>	<i>потребує (перегляду)</i>
<i>вирішувати (завдання, питання, проблему)</i>	<i>виконувати (завдання), розв'язувати (завдання, питання, проблему)</i>
<i>вияснити</i>	<i>з'ясувати</i>
<i>відмітити (особливість)</i>	<i>відзначити (особливість)</i>
<i>відноситися (до групи)</i>	<i>належати (до групи)</i>
<i>включає (різновиди)</i>	<i>охоплює, об'єднує, зараховує (різновиди)</i>
<i>дозволяє (визначити)</i>	<i>дає змогу, дає можливість, дає підстави (визначити)</i>
<i>задавати питання</i>	<i>ставити запитання</i>
<i>знаходиться (десь, у чомусь)</i>	<i>перебувати, розташовуватися, міститися (десь, у чомусь)</i>
<i>зустрічаються (в тексті)</i>	<i>трапляються, фіксуються (в тексті)</i>
<i>настоювати /настояти</i>	<i>наполягати/ наполягти</i>

<i>відноситися (до висловленого)</i>	<i>ставитися (до висловленого)</i>
<i>обумовити</i>	<i>зумовити</i>
<i>підняти (проблему, питання)</i>	<i>порушити (проблему, питання)</i>
<i>(під цим) розуміють</i>	<i>(це) витлумачують, кваліфікують, трактують</i>
<i>посилатися (на статтю)</i>	<i>покликатися (на статтю)</i>
<i>поступити (вірно)</i>	<i>вчинити (правильно)</i>
<i>привести (приклад, висловлення, цитату)</i>	<i>навести (приклад, висловлення, цитату)</i>
<i>призупинити</i>	<i>тимчасово припинити</i>
<i>прийняти/приймати участь</i>	<i>взяти / брати участь</i>
<i>прийти до висновку</i>	<i>дійти висновку, зробити висновок</i>
<i>притримуватися (думки)</i>	<i>дотримуватися (думки)</i>
<i>прослідкувати (вияв)</i>	<i>простежити (вияв)</i>
<i>розкрити (роль, значення)</i>	<i>визначити (роль, значення)</i>
<i>розписатися</i>	<i>поставити підпис</i>
<i>складати (групу, категорію)</i>	<i>становити, утворювати (групу, категорію)</i>
<i>служити (матеріалом, доказом)</i>	<i>слугувати (матеріалом, доказом)</i>
<i>співпадають (думки)</i>	<i>збігаються (думки)</i>
<i>співставляти явища</i>	<i>зіставляти явища</i>
<i>являтися (являється)</i>	<i>бути (є)</i>

Для вираження результативної дії вживають безособово-предикативні форми на *-но, -то*: розроблено систему вправ, створено класифікацію, з'ясовано причини, сформульовано висновки. Але ці дієслівні форми не можна вживати, якщо вказують виконавця дії. У такому випадку їх потрібно замінювати

на інфінітивні, особові, дієприкметникові форми: замість *думку висловлено вченим* – *висловлено думку* або *учений висловив думку*; замість *нами проведено дослід* – *ми провели дослід* або *проведено дослід*; замість *рецензентом прорецензовано роботу* – *рецензент прорецензував роботу* або *роботу прорецензовано*.

Потрібно надавати перевагу активним конструкціям, а не співвідносним з ними пасивним з дієсловами на -ся, особливо коли зазначають виконавця. Так, замість *питання розглядається нами* – *ми розглядаємо питання*; замість *проблема досліджується* – *проблему досліджують*.

3. Типові помилки у вживанні дієприкметників:

Неправильно	Правильно
<i>біжучий (рядок)</i>	<i>рухомий (рядок)</i>
<i>виконуючий</i>	<i>виконувач (обов'язків), виконавець (пісні)</i>
<i>виступаючий</i>	<i>промовець, ...який виступає</i>
<i>віруючий</i>	<i>вірник, вірянин</i>
<i>всеохоплюючий</i>	<i>всеосяжний, всеохопний</i>
<i>головуючий</i>	<i>голова (голова зборів)</i>
<i>діючий</i>	<i>чинний, активний, дійовий, впливовий, регулярний, (чинний правопис, активна речовина, дійова особа, регулярна армія, активний вулкан)</i>
<i>домінуючий</i>	<i>визначальний, основний, провідний, домінантний, переважний (основний чинник, визначальний напрям, провідна теорія, переважне використання, домінантна позиція)</i>

<i>завідуючий</i>	<i>завідувач (кафедри, відділу)</i>
<i>зв'язуюча (ланка)</i>	<i>сполучна (ланка)</i>
<i>знаючий</i>	<i>знавець</i>
<i>існуючий</i>	<i>наявний, заведений, відомий, сучасний, теперішній (заведений порядок, наявні ознаки, сучасні країни)</i>
<i>керуючий</i>	<i>керівний, керівник (відділу)</i>
<i>координуючий</i>	<i>координаційний (центр)</i>
<i>мотивуюча (основа)</i>	<i>мотивувальна (основа)</i>
<i>наступаючий</i>	<i>прийдеший (прийдешиє свято)</i>
<i>організуючий (центр)</i>	<i>організаційний (центр)</i>
<i>оточуючий світ</i>	<i>навколишній світ, довкілля</i>
<i>пануючий</i>	<i>панівний (панівна тенденція)</i>
<i>початкуючий</i>	<i>початківець (дослідник-початківець)</i>
<i>практикуючий (психолог)</i>	<i>практик (психолог-практик)</i>
<i>працюючий</i>	<i>працездатний (працездатне населення), працівник</i>
<i>приведені (аргументи)</i>	<i>наведені (аргументи)</i>
<i>приналежний (до групи)</i>	<i>належний (до групи)</i>
<i>розповсюджена (теорія)</i>	<i>поширена (теорія)</i>
<i>розрахований</i>	<i>призначений (для студентів)</i>
<i>руйнуючий</i>	<i>руйнівний</i>
<i>слідуючий</i>	<i>наступний (наступне питання)</i>
<i>узагальнюючий</i>	<i>узагальнювальний (узагальнювальне слово, речення)</i>
<i>уточнюючий (член речення)</i>	<i>уточнювальний (член речення)</i>

Уживання дієприкметників у сучасній українській літературній мові має такі особливості:

- сучасній мові майже не властиві дієприкметники активного стану минулого часу із суфіксами *-вш(ий)*, *-ш(ий)*: *зробивший*;

- вживають активні дієприкметників із суфіксом *-л(ий)*: *згрубілий*, *почорнілий*, *уцілілий*;

- дуже поширені групи пасивних дієприкметників на *-ний (-ений)*, *-тий*: *організований*, *відзначений*, *подвоєний*, *забезпечений*, *дозволений*, *стертий*, *відкритий*;

- у літературному мовленні рекомендують уникати дієприкметників активного стану теперішнього часу із суфіксами *-уч(ий)*, *-юч(ий)*, *-ач(ий)*, *-яч(ий)* (*діючий*, *існуючий*, *відпочиваючий*, *працюючий*, *домінуючий*, *завідуючий*, *виконуючий*, *пануючий*, *мотивуючий*, *знаючий*, *керуючий*, *головуючий*, *узагальнюючий*, *організуючий* та ін.). Відповідно до контексту їх потрібно замінювати на: а) підрядні речення, наприклад: *працюючий* – який працює, *виконуючий* – який виконує, *виступаючий* – який виступає; б) спільнокореневі прикметники: *мотивуючий* – мотивувальний, мотиваційний; *узагальнюючий* – узагальнювальний; *визначаючий* – визначальний; в) іменники: *завідуючий* – завідувач, *виконуючий* – виконувач, *практикуючий* – практик, *початкуючий* – початківець, *виступаючий* – промовець; г) прикметникові синоніми: *існуючий* – наявний, теперішній, сучасний; *слідуючий* – наступний; *діючий* – чинний, активний тощо.

4. Типові помилки у вживанні *іменниково-прийменникових форм*:

Неправильно	Правильно
<i>великий по розміру (текст)</i>	<i>великий за обсягом (текст)</i>
<i>відповідно з вимогами</i>	<i>відповідно до вимог</i>
<i>дивлячись на</i>	<i>зважаючи на, з огляду на</i>

<i>згідно теорії</i>	<i>згідно з теорією</i>
<i>при умові</i>	<i>за умови</i>
<i>класифікація по ознаці</i>	<i>класифікація за ознакою</i>
<i>на протязі</i>	<i>упродовж, протягом</i>
<i>не дивлячись на (широку сполучуваність)</i>	<i>попри, незважаючи на (широку сполучуваність)</i>
<i>по вимогам</i>	<i>за вимогами</i>
<i>по відношенню</i>	<i>щодо, стосовно</i>
<i>по всім правилам</i>	<i>за всіма правилами</i>
<i>по цьому питанню</i>	<i>з цього питання</i>
<i>при дослідженні</i>	<i>у процесі, під час дослідження, досліджуючи, у дослідженні</i>
<i>при необхідності</i>	<i>за необхідності</i>
<i>при певних обставинах</i>	<i>за певних обставин</i>
<i>при потребі</i>	<i>за потреби</i>
<i>при участі (кого, чого)</i>	<i>за участю (кого, чого)</i>
<i>п'ятий по списку</i>	<i>п'ятий за списком</i>
<i>у випадку спеціалізації</i>	<i>у разі спеціалізації</i>
<i>ужито в значенні</i>	<i>ужито зі значенням</i>
<i>цікавий по змісту</i>	<i>цікавий за змістом</i>
<i>шляхом поєднання</i>	<i>за допомогою поєднання</i>

5. Типові помилки у вживанні *словосполучень, стійких сполучень слів та вставних слів*:

Неправильно	Правильно
<i>у конкретній ситуації</i>	<i>у певній ситуації</i>
<i>у повній мірі, у значній мірі</i>	<i>повною мірою, значною мірою</i>
<i>в основному</i>	<i>у цілому, загалом, переважно</i>

<i>у той же час, разом з тим</i>	<i>водночас</i>
<i>у тому числі</i>	<i>зокрема</i>
<i>головним чином, як правило</i>	<i>здебільшого, переважно</i>
<i>звертаючи увагу на</i>	<i>зважаючи на, беручи до уваги</i>
<i>з точки зору</i>	<i>з погляду, на (чийсь) погляд, на думку</i>
<i>певним чином</i>	<i>так</i>
<i>перш за все, у першу чергу</i>	<i>передусім, насамперед</i>
<i>по крайній мірі</i>	<i>принаймні, щонайменше</i>
<i>так же</i>	<i>так само</i>
<i>таким чином</i>	<i>отже</i>
<i>там же</i>	<i>там само</i>
<i>скоріш за все, швидше за все</i>	<i>імовірніше (їмовірніше)</i>
<i>у рамках</i>	<i>у межах</i>
<i>чисто формальний</i>	<i>суто формальний</i>

На рівні синтаксису авторові потрібно стежити за тим, щоб речення не були надто довгими: спочатку варто писати так, як виходить, але потім спростити надто складні конструкції, наприклад, розбивши їх на кілька речень.

У науковому тексті не повинно бути обірваних, окличних, питальних речень.

Надмірна тавтологія є вадою тексту, і її треба уникати, та водночас не варто боятися повтору підмета в сусідніх реченнях, якщо його заміна займенником затемнюватиме зміст, а описовою конструкцією – надто ускладнюватиме структуру.

Надміру великі абзаци варто розбивати.

Мовні кліше наукового стилю

Науковому стилю властива низка кліше, знання й використання яких, на відміну від стилю художнього, є швидше перевагою, ніж недоліком, і свідчить про те, що автору відомі правила й закономірності написання наукового тексту.

Формулювання актуальності дослідження

Питання / проблема / мовне явище [назвати, яке – авт.] заслуговує на особливу увагу науковців, тому що...

Сьогодні проблема [назвати, яка – авт.] на часі, тому що...

Питання залишається недостатньо розробленим / не було об'єктом спеціального аналізу / висвітлене фрагментарно / потребує уважного ставлення мовознавців...

Проблема... належить до дискусійних.

Актуальність теми пов'язана з необхідністю заповнити відчутну прогалину в українській лінгвістиці...

Актуальність теми виражена відсутністю єдиного погляду на цілий спектр теоретичних питань щодо...

Недостатньо витлумаченим сьогодні є...

Огляд історії дослідження явища

Цю проблему досліджували...

Припущення про... вперше висунув...

Визначення... сформулювали...

Новий підхід до... запропонували...

Такого погляду дотримуються...

У вітчизняному мовознавстві питанням... займалися...

Проблеми ... в українській мові частково порушено в працях...

Вагомий внесок у розробку питань ... зробили такі мовознавці...

Проте низка питань залишається недостатньо висвітленою, зокрема...

Формулювання завдань прийнято починати з дієслова:

узагальнити... (результати попередніх теоретичних досліджень, результати експерименту чи опитування тощо);

встановити... (закономірності, диференційні ознаки, характерні риси);

класифікувати... (одиниці, конструкції, явища);
описати... (ознаки, структурні моделі, зв'язок тощо);
розглянути... (проблему, ознаки, структуру, моделі);
з'ясувати... (причини, сутність, структуру, основні різновиди);
порівняти... (результати, підходи, функції, визначення);
виявити типологію...;
ідентифікувати основні семантичні типи...;
проаналізувати...;
визначити специфіку...;
схарактеризувати...

Ілюстративний матеріал у тексті наводять через кліше наприклад, як приклад..., прикладом може бути..., типовим зразком... є..., цю тезу підтверджують такі слововживання (конструкції, моделі)..., це положення унаочнюють... тощо.

Формулювання висновків

Отже, дослідження підтверджує, що...

Результати дослідження дають змогу зробити висновок про...

Тож можна стверджувати, що...

Аналіз дав змогу розв'язати поставлені завдання й зробити такі висновки: 1. ...

Загальні висновки, проте, часто подають без наведених кліше, формулюючи відповіді на поставлені завдання у формі великих узагальнювальних речень одразу після заголовка «Висновки».

Підготовка до захисту і прилюдний захист

Захисту кваліфікаційної (бакалаврської) роботи передують її *передзахист*, який відбувається на випусковій кафедрі, а також *висновки комісії з академічної етики*. За цими результатами колективним рішенням члени кафедри рекомендують або не рекомендують роботу до захисту, а під час обговорення

можуть ставити студентові запитання, висловлювати зауваження та побажання.

Після прочитання повної чернетки роботи науковим керівником і врахування студентом усіх зауважень та внесення мовностилістичних правок у текст роботи роздруковують, підшивають і подають на кафедру до встановленої дати для отримання допуску.

На цей час уже мають бути *відгук наукового керівника та рецензія іншого викладача*, у яких роботу оцінено за визначеними критеріями, сформульовані зауваження та рекомендації. Рецензію та відгук вкладають у роботу, але не підшивають.

Готуючись до прилюдного захисту роботи, студент складає тези виступу, оформлює постер або презентацію, обмірковує відповіді на зауваження рецензентів та можливі запитання членів екзаменаційної комісії.

Процедура прилюдного захисту має такі етапи:

1. Доповідь студента про результати дослідження (регламент – до 10-15 хв). Автор роботи повідомляє тему, окреслює проблему, визначає її актуальність, з'ясовує об'єкт і предмет дослідження, формулює мету і завдання, характеризує розділи роботи, визначає основні теоретичні положення, доцільно ілюструє їх інформативно важливими прикладами.

Головне в доповіді – це загальні висновки, оскільки вони містять ті положення, які висувують на захист і заради яких було виконано дослідження. Тому потрібно розрахувати обсяг попередніх частин так, щоб на висвітлення результатів дослідження залишилося достатньо часу.

2. Наукова дискусія, під час якої члени екзаменаційної комісії ставлять запитання, а студент дає лаконічні, чіткі, науково обґрунтовані відповіді.

3. Виступ наукових рецензентів з побажаннями, спрямованими на поліпшення роботи, визначення шляхів і напрямів подальшого розвитку наукових ідей.

4. Прикінцеве слово доповідача для відповіді на зауваження й побажання.

Після захисту екзаменаційна комісія обговорює доповіді, враховує рекомендації наукового керівника й рецензента, робить власні висновки про те, наскільки студент володіє матеріалом, методикою його аналізу та чи грамотно представлені результати дослідження – і оцінює роботу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальона Н., Дудко І. Основи мовознавчої творчості в МАН: навчально-методичний посібник. Київ, 2019. 262 с.
2. Гальона Н., Дудко І. Основи мовознавчої творчості в МАН: Мовнокомунікативна компетенція. Академічне дослідження. Наукові фахові знання / Електронний підручник для МАН України. URL: http://movoznavcha_tvorchist.pdf (ucoz.ua)
3. Городенська К. Г. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ: КММ, 2019. 208 с.
4. Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови. Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. Київ: ВЦ КНЕУ, 2001. Вип. IV. С. 11-14.
5. Дорошенко С.І. Наукові простори: вибрані праці. Харків: «Новое слово», 2009. 488 с.
6. Козачук Г.О. , Дудко І.В. Дипломна робота з української мови : навчально-методичний посібник. Київ : Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2006. 85 с.
7. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
8. Мацько Л.І., Денискіна Г.О. Українська наукова мова (теорія і практика): навч. посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. 272 с.
9. Плющ М.Я., Гальона Н.П., Дудко І.В. Як підготувати і захистити наукову роботу: методичні поради з виконання та оформлення навчально-дослідницьких робіт. Київ, 2011. 40 с.
10. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля, 2008. 712 с.

11. Семенов О.М. Культура наукової української мови: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 216 с.
12. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.

Додаток А

ВІДГУК

про кваліфікаційну (бакалаврську) роботу

студента _____

(прізвище, ініціали)

_____
(назва теми)

№ п/п	Критерії	Рівень у балах (максимально 10 балів)		
		Високий 9-10 б.	Середній 5-8 б.	Низький 1-4 б.
1.	Обґрунтування актуальності дослідження			
2.	Чіткість формулювання мети, завдань, об'єкта, предмета дослідження тощо			
3.	Визначення наукової новизни; обґрунтованість практичного спрямування роботи			
4.	Чіткість, логічність висновків. Кореляція висновків із завданнями та метою роботи			
5.	Методи дослідження та обґрунтування їх доцільності			
6.	Науково-теоретичне підґрунтя. Обізнаність із науковою літературою, наявність у списку літератури фундаментальних праць з проблем дослідження			

7.	Повнота й чіткість у розкритті теми. Глибина аналізу фактичного матеріалу			
8.	Самостійність, оригінальність роботи			
9.	Логічність викладу, мовне оформлення роботи. Відповідність вимогам наукового стилю			
10.	Відповідність вимогам до оформлення. Оформлення списку використаної літератури, списку використаних джерел, правильність покликань. Структура й обсяг роботи			
	Усього балів			

Зауваження й побажання:

Загальний висновок:

Науковий керівник

(науковий ступінь, вчене звання, посада)

“ ___ ” _____ 20__ р.

_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

Додаток Б

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу
студента _____

(прізвище, ініціали)

_____
(назва теми)

№ п/п	Критерії	Рівень у балах (максимально 10 балів)		
		Високий 9-10 б.	Середній 5-8 б.	Низький 1-4 б.
1.	Актуальність дослідження			
2.	Чіткість формулювання мети й завдань, об'єкта й предмета дослідження			
3.	Наукова новизна та практичне значення роботи			
4.	Чіткість, логічність, умотивованість висновків			
5.	Методи дослідження та їхня доцільність			
6.	Науково-теоретичне підґрунтя. Аналітичний огляд наукової літератури.			
7.	Повнота й чіткість у розкритті теми. Глибина аналізу фактичного матеріалу			
8.	Самостійність, оригінальність роботи			
9.	Мовне оформлення роботи. Відповідність вимогам наукового стилю			

10.	Відповідність вимогам до оформлення тексту роботи			
	Усього балів			

Зауваження й побажання:

Загальний висновок:

Рецензент

(науковий ступінь, вчене звання, посада)

“ ___ ” _____ 20__ р.

_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

Зразок оформлення «ЗМІСТУ» роботи

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Теоретичні засади дослідження валентності	7
1.1. Поняття валентності в лінгвістиці.....	7
1.2. Семантична та синтаксична валентність предиката	11
1.3. Семантико-синтаксичні особливості безособових речень	17
РОЗДІЛ II. Семантико-синтаксичні параметри валентності дієслівного предиката безособового речення	20
2.1. Значеннева та морфологічна диференціація безособового речення.....	20
2.2. Семантико-синтаксичні особливості дієслівних предикатів стану в безособовому реченні	25
2.2.1. Предикати зовнішнього стану	25
2.2.2. Екзистенційні предикати	31
2.2.3. Предикати з модальним значенням.....	36
2.2.4. Предикати фізичного та психічного стану особи.....	40
РОЗДІЛ III. Семантико-синтаксичні особливості валентності недієслівного предиката безособового речення	44
3.1. Прислівникові предикати безособового речення	44
3.2. Особливості валентності відіменникових предикатів	51
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	60
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ	78
ДОДАТКИ	79

Додаток Г

Зразок титульної сторінки кваліфікаційної (бакалаврської) роботи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Кафедра української мови

ДАЛЕКТИЗМИ СЕЛА КОНЮХИ КОЗІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СЕМАНТИКА І СТРУКТУРА

Кваліфікаційна робота на здобуття
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки 403 групи
спеціальності 014 «Середня освіта
(Українська мова і література)»
Бакай Оксани Василівни

Науковий керівник –
кандидат філологічних наук,
професор кафедри української мови
Гальона Н. П.

Київ 2020

Навчальне видання

Н.П. Гальона, Ю.С. Макарець, В.Г. Шемет

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»**

**методичні рекомендації
до написання**

Підписано до друку 29.12.2021 р. Формат 60x84/16.

Папір офісний. Гарнітура Book Antiqua.

Ум. др. арк. 4,36. Обл.-вид. арк. 3,28

Зам. № 011.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26

